

Доц. др Бошко Миловановић²⁴

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКА АПАРАТУРА КЊИЖЕВНИХ ТЕКСТОВА У ЧИТАНКАМА ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Апстракт: У овом раду изнета су теоријска разматрања о неопходности употребе дидактичко-методичке апаратуре у читанкама за млађе разреде основне школе. Извршена је анализа структуре дидактичко-методичке апаратуре у читанкама за сва четири разреда основне школе и то за четири издавача: Завод за уџбенике, Креативни центар, Нова школа и Едука. Одабир читанки извршен је према критеријуму најчешће употребе у школама у Републици Србији. Читанка је уџбеник *sui generis*. Члан 2. Закона о уџбеницима и другим наставним средствима одређује следеће: Уџбеник је основно и обавезно дидактички обликовано наставно средство, у било ком облику или медију, које се користи у образовно-васпитном раду за стицање квалитетних знања, вештина, формирање вредносних ставова и развој интелектуалних способности ученика, чији су садржаји утврђени наставним планом и програмом и који је одобрен у складу са овим законом. Структура дидактичко-методичке апаратуре подразумева њену разноврсност, као и адекватност у односу према књижевноуметничком тексту, узрасту ученика и наставном плану и програму, односно програмским задацима. Циљ рада јесте да се укаже на важан сегмент добре мере употребе дидактичко-методичке апаратуре, да се прекомерном употребом не претера са дидактизирањем и да се обезбеди слобода у тумачењу књижевног дела.

Кључне речи: дидактичко-методичка апаратура, читанка, млађи разреди, основна школа.

УВОД

Као саставни део уџбеника, дидактичко-методичка апаратура подразумева све оно „остало“ што није оригинални књижевноуметнички текст који жанровски спада у лирику, епику или драму, нити научно-популарни и информативни текст, а ни текст преузет из књига, енциклопедија и часописа за децу, а што јесте у функцији увођења ученика у

²⁴ bosko.lj.milovanovic@gmail.com

проучавање, тумачење, разумевање и обраду тог текста, као и остварења сврхе, циља и задатака програма образовања и васпитања. У свим својим појавним облицима, дидактичко-методичка апаратура изражава сврху и садржину принципа наставе српског језика и књижевности, и уједно представља обележје читанке као уџбеника који се користи у настави. Напомињемо да је најчешће дефинисање читанке оно где се издваја одређење да је читанка антологија књижевноуметничких текстова, али остајањем на таквом одређењу заузео би се уџбенички карактер читанке, која се не би битно разликовала од других антологија књижевних дела. Дакле, у дидактичко-методичкој апаратури читанке манифестују се основни принципи наставе као што су: принцип научности, примерености, очигледности, свесне активности, систематичности и поступности, економичности, трајности знања, вештина и навика и принцип условности, уз адекватно методичко обликовање градива које је предвиђено програмом за одређени узраст. При томе, адекватност и примереност методичко-дидактичке апаратуре посебно су значајни, јер у случају њиховог изостанка последице могу бити изузетно тешке.

Као што смо већ дали напомену да непримереном интерпретацијом градива, брзоплето формулисаним питањима, задацима и упутствима и осталом дидактичко-методичком апаратуром, ученик може имати отежано учење уколико се при састављању уџбеника искључиво прати наставни програм. Способност и вештину коју поседује наставник, као и неизбежна сазнања и знања из методике наставе, омогућавају му да са правом мером одабере примерену врсту наставе, одабране методе и облике рада у складу са могућностима ученика као и узраста и специфичности саме наставне јединице.

ОБЛИЦИ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКЕ АПАРАТУРЕ У ЧИТАНКАМА ЗА МЛАЂЕ РАЗРЕДЕ

Ауторска улога састављача читанки не завршава се само на избору и редоследном приказу текстова у читанци, већ до пуног изражаја долази приликом обликовања и суштинског одређивања дидактичко-методичке апаратуре која прати текстове увршћене у читанку. Потребна оригиналност и сврховитост апаратуре у вези је са последичним такмичењем између различитих аутора читанке, односно различитих концепција, што доприноси квалитету и значају овог уџбеника. *Дидактичко-методичка апаратура је онај део уџбеника који представља концепцију учења на коју се ослања аутор и од које ће зависити укупна комуникација ученика и наставника са уџбеничким материјалом, а њена главна улога је у томе да садржаје учења приближи ученику, али и да ученика приближи садржајима учења* (Трнавац, 1999: 94). Цитирани аутор је посебно указао на однос дидактичког и методичког у овој синтагми као на однос стратегије и тактике у настајању уџбеника, при чему се од аутора уџбеника посебно тражи креативност у

стратегији (концепцији) и флексибилност у тактици (методичким решењима). Уз то, заслужан је и за јасну класификацију елемената и инструмената ове апаратуре у осам основних група: апаратура презентације и структурализације садржаја, апаратура оријентације, апаратура сигнализације, апаратура визуелизације, апаратура инструкције, апаратура диференцијације и индивидуализације, апаратура мотивације и апаратура самоевалуације.

Дидактичко-методичка апаратура не сме да постане сама себи циљ, пошто тежиште остаје на избору квалитетних књижевноуметничких текстова који поседују високе уметничко-естетске домете. Никада не сме да се заборави то да апаратура треба да буде управљена према ученику, не као неком просечном објекту, него према индивидуализованом, персонализованом и субјективираним представнику своје популације и узраста. Зато је посао аутора читанке изузетно одговоран и деликатан, посебно имајући у виду све тешкоће на које наилази приликом испуњења свога одговорног задатка. *Ограничења која му намеће избор текстова, и интерпретација која изискује изузетан напор да се на инвентиван начин удовољи често сложеним и наизглед непремостивим естетским и образовним захтевима, у ретким али зато драгоценим примерима могу да се равнају са неоспорним креативним доприносима у успешности разрешавања тешкоћа и да представљају иновације у усавршавању наставног процеса до крајњих стваралачких домета* (Кисић, 1999: 173). Никада не сме да се заборави да не постоји, нити икада може да постоји тако савршена дидактичко-методичка апаратура којом се у потпуности обухвата анализа и интерпретација текста. Питања, задаци, тумачења и коментари у саставу апаратуре не могу бити ни основа за тумачење текста, ма колико се понекад у стручној литератури инсистирало на таквој њеној темељној функцији. Ако у разматрање овог проблемског односа унесемо само зрнце философског приступа, постаје јасно да се не може истовремено заговарати иманентност у приступу, изучавању, тумачењу и интерпретацији књижевног дела, и сагледавати у дидактичко-методичкој апаратури основ за тај исти приступ, изучавање, тумачење и интерпретацију дела.

С друге стране, незаобилазна је улога ове апаратуре у остваривању сврхе, циља и задатака образовања и васпитања, чак и онда када наставни план и програм не обухватају у потпуности елементе којима се омогућава и постиже суштина образовања и васпитања. Али то подразумева, пре свега, продуховљеност аутора читанке инкорпорирану у садржај дидактичко-методичке апаратуре, која на тај начин не постаје формализована и равнолинијска. Упућујући и инспиративан карактер апаратуре сједињује се са инвентивном интерпретацијом наставника, у корист ученика као истовремених рецепијената, стваралаца и интерпретатора. Такав карактер апаратуре је независан од концепта читанке као интегралног уџбеника, или

разгранатог уџбеника за диференцирано учење. Оно што може бити различито, јесу облици и обим у којима се апаратура јавља, а ту се већ јавља зависност од концепције читанке (као интегралног уџбеника за наставу књижевности, језика и језичке културе, или као разгранатог уџбеника за наставу књижевности). На први поглед, изгледа нелогично да се апаратури признаје само упућујући и инспиративан карактер у случају када читанка садржи граматику и правопис, као интегралан уџбеник. То изгледа тако само ако правила сматрамо сврхом за себе, и ако знање поистовећујемо са учењем напамет. Који је значај налажења различитих врста речи у једноме тексту, ако не знамо, или не бивамо упућени у суштину појма реч, у разлоге постојања различитих речи и врста речи, а потом и у њихово појмовно одређење? Право знање се не састоји у памћењу дефиниција врста речи, и лако налажењу одређених речи – појмова у неком тексту, јер би у том случају постојао знак једнакости између знања и вештине, односно знања и информације, чиме би се спознаја обесмислила.

Становиште које заступамо јесте да читанка треба да буде разгранати уџбеник наставе књижевности, пошто интегрални концепт уопште не подразумева оно што му се приписује – целовитост и свеобухватност. Не треба сметнути са ума опасности које „вребају“ од разгранате методичко-дидактичке обраде текстова, која *може бити сметња и ученицима и наставницима да се у стваралачком процесу наставе отму већ познатим и понуђеним моделима увођења ученика у познавање и разумевање уметничке структуре и функције у њима појединих елемената. Интуиција ученика и инвентивни приступи наставника могу у знатној мери да допринесу подстицању радозналости и интересовања за откривање нових тајни којима се сеже у узбудљиви свет песникових идеја и визија о човеку и природи, животу и времену. Савремена методика у приступу књижевном делу развија и негује управо тај трагачки смисао и истраживачки занос да се продре у најсуптилније унутарње његове изворе подстицаја који зраче неисцрпним врелом искустава и сазнања* (Кисић, 1999: 176). На тај начин, трагачки, радознало, ученици ће са великим задовољством пратећи адекватно постављену дидактичко-методичку апаратуру да сазнају и устврђују оно што им се нуди у самом књижевном тексту.

Питања, задаци, захтеви, упутства, вежбе, тумачења, објашњења, коментари, адекватни прилози, све у непосредној вези са одређеним књижевноуметничким текстом – то је оно што се подразумева под дидактичко-методичком апаратуром. Ма колико та апаратура била разноврсна и занимљива, она никада не може бити супститут за уметничко дело, нити у себи поседује оно са чиме се ученик може идентификовати. Ако макар и делом допринесе да ученикова нутрина затрепери услед дивота и красота које се пројављују из конкретног дела, апаратура је испунила сврху и разлог свог постојања. Та помоћна, упућујућа и инспиративна функција

апаратуре уједно је сведочанство да је аутор читанке успео да победи властито себелубље, и да је своју креативност ставио у службу правог темеља апаратуре – књижевног дела, и оних којима су читанка и дела садржана у њој намењени – ученика. Запажамо блискост основних хришћанских постулата и врлина са овако схваћеним положајем и ставом аутора читанке. Чак и тамо где површно мислимо да нема места хришћанској етици и тематици, она се појави просветљујући све са чиме ступа у додир.

АНАЛИЗА СТРУКТУРЕ ДИДАКТИЧКО-МЕТОДИЧКЕ АПАРАТУРЕ

Структура дидактичко-методичке апаратуре подразумева њену разноврсност, као и адекватност у односу према књижевноуметничком тексту, узрасту ученика и наставном плану и програму, односно програмским задацима. Разноврсност, адекватност, савременост и занимљивост апаратуре могу умногоме да допринесу да чак и сувопарно школско градиво ученицима постане блискије и прихватљивије. Нужно је постојање везе између познатих и признатих облика активног учења и дидактичко-методичке апаратуре. Позивајући се на рад Ивана Ивића, Ане Пешикан, Слободанке Јанковић и Светлане Кијевчанин под називом „Активно учење – примена метода активног учења у школи“, Лидија Златић и Драгана Петровић-Бјекић наводе следеће облике учења: 1. Рецептивно смислено вербално учење; 2. практично смисаоно учење; 3. решавање проблема; 4. дивергентно (стваралачко) учење, и 5. кооперативно (интерактивно) учење у којем је посебно значајан варијетет учења по моделу. Без обзира што су у настави српског језика и књижевности посебно значајни и најзаступљенији рецептивно смислено вербално учење, дивергентно (стваралачко) учење и учење по моделу као варијетет интерактивног учења, дидактичко-методичка апаратура у читанкама може и треба да буде у функцији практичног остваривања и осталих облика учења. *Основно средство којим ученик ангажује ученике, којима од њих непосредно и експлицитно захтева одређену активност, и према томе ангажовање одређених капацитета, јесу питања, задаци и налози. Они могу да траже повезивање знања, његову примену на школске и ваншколске ситуације, да иницирају истраживања, да упућују на креирање нових садржаја или ситуација и слично* (Златић и Петровић-Бјекић, 1999: 299). Сваки задатак, питање или налог постављен у дидактичко-методичкој апаратури представља посебно ангажовање ученика и његово активно учешће у откривању, поређењу, вредновању, похрањивању. Вештина грађења, постављања дидактичко-методичке апаратуре подразумева познавање педагошке психологије и саме психологије детета, пружа могућност адекватног одабира врсте питања. Питања да не буду ни двосмислена ни недоречена, ни само отвореног типа ни само затвореног типа, јесте још један од важних задатака правилне употребе дидактичко-методичке апаратуре.

Као елементи дидактичко-методичке апаратуре у читанкама за млађе разреде могу да се појаве: – **упутства и захтеви за изражајно читање** усмерени на подстицање ученика да усавршавају изражајно, односно интерпретативно читање; – **задачи за усмерено читање** који ученика упућују на важна места у тексту; – **објашњења непознатих речи и израза** неопходна за разумевање и анализу текста; – **питања и задаци за ученике**, питања као начин да се укаже на битне моменте у градиву, односно тексту, чиме остварују улогу водича и усмеривача ученика ка откривању правих значења и вредности, и задаци који треба да буду јасни, подстицајни и упућујући; – **објашњења књижевних, функционалних и других појмова и језичких појава** у складу са програмом за одређени разред; – **подстицаји за усмено и писмено изражавање**, чиме се постиже остваривање основних програмских задатака везаних како за књижевност, тако и за језичку културу; – **градиво из граматике и правописа** у облику примера, правила, вежби, с тим што се у читанци као интегралном уџбенику јављају и лингвометодички текстови, као и језичка правила и примери у широј заступљености и детаљнијој обради; – **језичке вежбе** намењене богаћењу активног речника ученика; то су разне ортоепске, лексичке, семантичке, синтаксичке и стилске вежбе, којима се уз богаћење речника развија логичко мишљење и закључивање ученика; – **остали садржаји**: биографије писаца, краћи информативни текстови, народне умотворине у повезаности са текстом који се обрађује и појмовима које треба усвојити, задаци за креативан рад у корелацији са другим наставним предметима, занимљивости у функцији изазивања радозналости и ширења знања ...

Анализом *Читанке са основним појмовима о језику за 3. разред основне школе* аутора Вука Милатовића, са становишта облика учења и питања и задатака садржаних у уџбенику, утврђено је да је *доминантно заступљено рецептивно смислено вербално учење*, те да су неактивирајући смислени задаци, који *најчешће враћају ученика на основни текст са захтевом да они експлицирају и истакну неко одређено место, особину, да пронађу одређену реч*, преовлађујући (59,62%), и да ти задаци *траже одговоре репродуктивног типа*; за њима долазе активирајући смислени задаци са захтевима самосталности у решавању, укључивања непосредног практичног искуства, повезивања са претходним знањима, навођења специфичности или изношења сопствених афеката, којих је 26,06%, што је био *један од позитивних показатеља*; најмање је било питања и задатака у вези са решавањем проблема као обликом учења (1,28%), иако читанка *нуди пуно простора да се проблематизује текст*; задатака у корелацији са дивергентним (стваралачким) учењем било је 6,21%, *док је од кооперативних облика учења кроз задатке и питања најзаступљеније учење по моделу* (4,60% се односи на овај модел) (Златић и Петровић-Бјекић, 1999: 301-302). Резултати до којих су истраживачи дошли упућују све будуће састављаче читанки да би требало

поштовати сазнајно-развојни процес. Нужно се намеће закључак да читанка за млађе разреде мора истовремено да буде у функцији (пре)носиоца знања и помагача у усвајању знања. Другачије речено: читанка треба да подстакне процес сазнавања и његовог претакања у знање, уз пуно уважавање и неговање изворно чистих дечијих осећања, јер: *то је још увек доба када су путевима сазнавања потребнија образложења осећањима него ли пуком логичком закономерношћу* (Бојанин, 2009: 157). Процес сазнавања код ученика млађих разреда, према Пијажеу, јесте стадијум конкретних операција, то је период важних логичких операција које су везане за конкретне објекте и ситуације, те тиме и оправдавамо важност састављања читанке. Читанка захтева очување радосног, једноставног учења.

Само у радосном учењу и сазнавању могуће је објединити знања на која указују психолози у својој стручној обради садржине уџбеника и процеса усвајања знања, дакле: декларативна знања (знања *да* – научне чињенице и знања из теорије књижевности и лингвистике), процедурална знања (*како да* – оперативна знања у проблемском приступу обради књижевног текста) и кондиционална знања (*када и зашто* – примењива знања која се стичу уз помоћ дидактичко-методичке апаратуре у читанкама, подобна за адекватно вредновање и расуђивање, посебно путем поука из књижевних дела).

Адекватним одабиром књижевноуметничких текстова, свим осталим садржајима наставе српског језика и књижевности, као и пратећом дидактичко-методичком апаратуром, читанка постаје прави основ за опште образовање ученика, за стварање његовог духовног и културног идентитета, и за неговање највећих врлина (човекољубље, племенитост, саосећање, срдачност, храброст, љубав према своме роду, отаџбини и породици, верност, милосрђе, искреност, постојаност, разумевање и помагање другоме, истинољубивост, правдољубивост...). Читанка треба да превлада вишедеценијски јаз између „књишког“ знања и „животног“ знања, али не у смислу прихватања начела објективiranог друштва лишеног суштине, него у смислу утицања на живот. Читанка је прави репрезент педагогије формирања личности окренуте васпитанику, за разлику од педагогије припремања за живот. О повезаности педагогије формирања личности са психологијом, социологијом и философијом писано је много; чак је и мислилац, окренут кадровским потребама привредног система, тачно запазио да је ова педагогија из везе са философијом *добила вредност одређеног погледа на свет, вредност која има карактер избора фундаменталних животних вредности*, зато што се под најважнијим питањем у човековом животу подразумева да он **буде некакав**, а не да **нешто ради** (Суходолски, 1974: 56). Читанка је својеврстан уџбеник и по томе што мири и сједињава два облика учења: рецептивно смисаоно вербално учење и учење путем открића. Постоји извесна блискост читанке и светих књига, пошто се садржај читанке

такође „објављује“ ученицима, посебно у случају узвишених књижевноуметничких текстова који успостављају исконску везу са дечјом душом.

Приликом оваквих анализа, ма колико оне биле од значаја за научни приступ и обликовање утемељених закључака, обично се заборавља да је суштина читанке садржана у одређењу њене природе као антологије књижевноуметничких текстова, и да је њено исходиште у духовном и уметничко-естетском доживљају књижевних дела код ученика. То значи да је *централно питање однос читаоца, односно рецепијента према књижевном делу, или књижевноуметничком тексту, због чега је посебно важан однос књижевно дело – ученик као читалац, јер он читањем претвара дело у своју духовну својину* (Јовановић, 2002: 12-13). Пошто је теорија рецепције, због свог персонализованог принципа и утемељеног односа према стваралачком и сазнајном циљу, оправдано широко прихваћена, самим тим на облике учења који одговарају другим наставним предметима не треба гледати као на обавезујуће моделе који захтевају примену одговарајуће дидактичко-методичке апаратуре у читанкама и настави књижевности. Зато читанка није као и сваки други уџбеник, јер се и језик као живи организам опире омеђавању и свођењу на крута правила, док књижевно стварање и духовни преображај који изазива књижевно дело захтевају слободу. Због тога се не сме дозволити да се у шуми разних питања, задатака, тумачења и објашњења загубе повод и разлог њиховог постојања – књижевноуметнички текст и ученик. Колико год су импровизација и површност погубне приликом обраде и наставне интерпретације књижевног дела, још више је штетна „предозорианост“ онога што спада у дидактичко-методичку апаратуру. Пред учитељем стоје на располагању бројне методичке радње и активности, али *ипак све зависи од природе књижевног дела, док се као основни циљ јавља откривање уметничких вредности текста* (Јовановић, 2002: 43-52). Књижевно дело је, пре свега, уметничко дело, *а снага уметности није у лепоти окамењених форми и облика, већ у дивергентној перспективи њеног тумачења, доживљавања и интерпретације*. У свом осврту на тематско-структуралну и естетску вредност Читанке за трећи разред (Завод за уџбенике, 1998, аутор Вук Милатовић), признати методичар је истакао да *одабрани текстови нису контаминирани порукама пропагандних литерарних трактата, иако садрже тон и боју дидактичких и педагошких наравоученија* (Милинковић, 1999: 440-442). Оно што је суштинско и од пресудне важности, у смислу значаја и специфичности наставе српског језика и књижевности у млађим разредима, јесте да тај узраст сачува изворну машту и емпатију, а да стекне адекватна знања, естетски укус и естеско осећање. Очување изворне маште детета велики је задатак и родитеља и учитеља – наставника.

Као што машта треба да буде сачувана, тако и детиња радозналост не сме да буде незадовољена, поготово не, занемарена. Значење радозналости не треба одвајати од изворног смисла, пошто је дете по својој природи радо

да дознаје. На радозналост може да се гледа као на зов интуитивног знања из дубине дечје душе, којим се код детета подстичу и оживотворују дух, интелект и емоције. Читанка ће бити пријемчива и интересантна ако истовремено подстиче и задовољава ту радозналост, која је *основно обележје здраве људске личности у развоју и у зрелом добу. ... Као што је ваздух потребан биолошком опстанку тако је задовољавање радозналости неопходно за развој и опстанак здраве личности* (Бојанин, 1991: 151). Откривањем многих слојева и значења у књижевноуметничком тексту радозналост бива задовољена, али и изнова подстицана, тако да се код детета развија посебно трагалачко задовољство. Узвишени доживљај тајне карактеристичан је за млађи школски узраст. Тајна није у опреци са дечјом радозналошћу, односно тајна и радозналост нису у односу супротности. Известан проблем може да настане зато што разумом треба прихватити да се разумом не може све обухватити, треба сазнати да се не може све сазнати, *да је наш живот омеђен Тајном која је недокучива нашем разуму. Њу више можемо да докучимо нашим усхићењем или миром у дубинама сопствене осећајности, него оштрином самог расуђивања* (Бојанин, 2002: 81). Запитаност о суштини постојања својствена је и детету, и одраслом човеку. Зато је од прворазредног значаја умеће да се детету приближи појам тајне, која остаје разуму недокучива. У тој функцији, велика је улога књижевноуметничких текстова у читанкама за млађе разреде. Ученик ће осетити љубав према књизи која задовољава и подстиче његову радозналост, и која га крепи и надахњује у узвишеном и племенитом доживљају тајне.

Поред тога што треба да буде у функцији очувања маште и сталног подстицања радозналости, читанка би неизоставно морала да служи дечјој радости. Учење и сазнавање без адекватне радости постаје тежно и мучно. Радост треба да буде садржински инкорпорирана у сазнајни процес и само сазнање, у емотивни и естетски доживљај, у развој детета на сваком стадијуму и посматрано у целини. Залажући се за поштовање урођених дечјих интереса, Адолф Феријер је био противник формализма школе и њеног радикалног неразумевања онога, што чини основ и бит дечје природе, тако да је „активна школа“ анти-интелектуалистичка, пошто се противи *оној склоности, да се даје интелекту одлучно место на штету осећања и активности... Ако је живот без размишљања мало вредан, размишљање без живота није ништа* (Феријер, 1935, у Рајчевић, 2012: 126-127). У сфери осећања, у смислу афеката, главно место припада радости, пошто се из ње изводе многи други афекти.

ЗАКЉУЧАК

Већ смо истакли да функција дидактичко-методичке апаратуре треба да буде помоћна и упућујућа, а по могућству и инспиративна, односно подстицајна. Помоћна улога ове апаратуре у читанкама за млађе разреде

највише се огледа приликом интерпретирања књижевноуметничког текста. Она помаже и учитељу и ученику да не одлутају, али је никако не треба схватити као ограђени простор ван кога нема слободе кретања. Логично је да таква помоћна улога буде израженија приликом анализе и интерпретације књижевних дела у читанкама за први и други разред основне школе, где задаци и питања „рачунају“ на претпостављене одговоре који служе адекватној анализи текста, његове садржине, ликова, поступања, идеја и језичко-стилских карактеристика самога штива. И у том случају питања, задаци, објашњења, упутства и налози не треба да прерасту у некакав „основ“ за целокупну анализу и наставну интерпретацију. Тада би помоћна функција апаратуре прерасла у водећу, главну функцију, а сама апаратура постала би важнија од књижевног дела, што никако не треба дозволити. Напротив, када учитељ на конкретном примеру увиди такве „нечасне намере“ апаратуре, његова је обавеза да таква „носећа“ питања и задатке занемари, а тамо где је ипак упућен на примену – да спречи потчињавање дела апаратури.

С обзиром на то да читанка треба да уведе децу у свет књижевности и помогне им у откривању правог значења суштинских појмова, да она представља ризницу најбољих и највредних књижевноуметничких дела и чувара духовног идентитета, да треба да буде упориште и помоћ за децу – ученике, јасно је да мора да поседује најбоља својства и одлике које је издвајају од осталих уџбеника. Читанка не треба да буде само атрактивна (да поседује привлачну снагу поседовањем сопствене дражи – чари), она треба да буде насушно потребна, неопходна и незамењива. Може читанка да буде аутентична, али је много боље да буде изворно веродостојна и окренута истинској суштини. Од предвидљивости много је боље да читанка има својства која код деце изазивају интуитивну препознатљивост и душевни склад.

Литература

- Бојанин, С. (1991): *Школа као болест*, Београд, Плато.
- Бојанин, С. (2009): *Гордијев чвор*, Врњачка Бања, Братство Св. Симеона Мироточивог.
- Златић, Л., Петровић Бјекић, Д. (1999): *Облици учења у читанкама за 3. и 4. разред основне школе из угла активне наставе. У Вредности савременог уџбеника III*, Ужице, Учитељски факултет Ужице.
- Јовановић, З. (2002): *Обрада домаће лектуре у млађим разредима основне школе*, Београд, Антуријум.
- Кисић, У. (1999): *Естетски и образовни захтеви у интерпретацији уметничких садржаја у читанкама за основну школу. У Вредности савременог уџбеника III*, Ужице, Учитељски факултет Ужице.

- Милинковић, М. (1999): Тематско-структурална и естетска вредност читанке за трећи разред основне школе. У *Вредности савременог уџбеника III*, Ужице, Учитељски факултет Ужице.
- Рајчевић, П. (2012): *Дидактичка хрестоматија*, Нови Сад, Будућност.
- Суходолски, Б. (1974): *Три педагогије*, Београд, НИП Дуга.
- Трнавац, Н. (1999): Дидактичко-методичка апаратура за рад ученика у основношколским уџбеницима. У *Вредности савременог уџбеника III*, Ужице, Учитељски факултет Ужице.

Читанке:

- Јовић, М., Јовић, И. (2010): *Читанка за трећи разред*, Београд, Едука.
- Ћук, М., Петровић Периц, З. (2009): *Читанка за трећи разред – Радости дружења*, Београд, Нова школа.
- Опачић-Николић, З., Пантовић, Д. (2007): *Читанка за четврти разред – Прича без краја*, Београд, Завод за уџбенике.
- Маринковић, С., Марковић, С. (2009): *Читанка за четврти разред*, Београд, Креативни центар.
- Тодоров, Н., Цветковић, С., Плавшић, М. (2010): *Читанка за четврти разред – Трешња у цвету*, Београд, Едука.
- Ћук, М., Петровић Периц, З. (2009): *Читанка за четврти разред основне школе – Свет маште и знања*, Београд, Нова школа.

DIDACTIC AND METHODOLOGICAL APPARATUS FOR LITERARY TEXTS IN THE READERS FOR JUNIOR PRIMARY SCHOOL GRADES

Summary: *This paper deals with theoretical considerations of didactic and methodological apparatus necessary for the junior primary school grade readers. The readers whose structures of the didactic and methodological apparatus used in all primary school grades have been analyzed are published by Zavod za udžbenike, Kreativni centar, Nova škola and Eduka. Selection of readers is done in accordance with the criteria of frequency of use in the schools of Republic of Serbia. A reader is a course book sui generis. The Law on course book and other teaching aids in its article 2 defines a course book as follows: A course book is a basic compulsory didactically shaped teaching aid in any form or media, which is used in educational work for gaining qualitative knowledge, skills, establishing of value attitudes and development of intellectual abilities of pupils, contents of which are defined by the approved curriculum in accordance with this law. Structure of such didactic and methodological apparatus comprises its variety as well as its adequacy to the literary artistic texts, the pupils' age and the curriculum i.e. syllabus objectives. The aim of the paper is to point to an important part - that is a balance in the didactic and methodological use so as not to be overused and also to allow for free opinion in an interpretation of literary work.*

Key words: *didactic and methodological apparatus, course book, junior grades, primary school*

ДИДАКТИКО - МЕТОДИЧЕСКИЙ АППАРАТ ЛИТЕРАТУРНЫХ ТЕКСТОВ УЧЕБНИКА "РОДНАЯ РЕЧЬ" ДЛЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Резюме: В работе освещается теоретический материал о необходимости использования дидактического и методического аппарата в процессе работы с учебником "Родная речь" для младших классов общеобразовательной школы. Проведен анализ структуры дидактического и методического аппарата в процессе работы с учебником чтения за период четырехлетнего обучения в начальной школе. Анализ проведен по книгам четырех издателей: Завод за уџбенике, Креативни центар, Нова школа и Едука. Учебники были отобраны в соответствии с критерием наиболее часто используемых учебников в школах Республики Сербии. Учебник по чтению является *suī generis* (уникальным). В статье №2 Закона о учебниках и других учебных пособиях говорится: Учебник является основным и обязательным дидактическим инструментом обучения, который в любой форме используется в учебно-воспитательной работе с целью приобретения качественных знаний и навыков и развития интеллектуальных способностей учеников. Содержание учебника определяется учебным планом и утверждается в соответствии с настоящим Законом. Структура дидактического и методического аппарата разнообразна и адаптирована к реалиям литературного текста, возрасту учеников и учебному плану. В данной работе указывается на важный элемент чрезмерного использования дидактического и методического аппарата, так как излишнее употребление данного аппарата ограничивает свободу интерпретации литературного произведения.

Ключевые слова: теоретический и методологический аппарат, учебник "Родная речь", младшие классы, начальная школа.